

Andrzej Kassenberg

Instytut na rzecz Ekorozwoju

Moderator Okrągłego Stołu dla Edukacji Klimatycznej

EDUKACJA KLIMATYCZNA PODSUMOWANIE REKOMENDACJI OKRĄGŁEGO STOŁU DLA EDUKACJI KLIMATYCZNEJ

WSTĘP

Zmiana klimatu, która stanowi **najpoważniejsze zagrożenie dla cywilizacji ludzkiej**, postępuje z dekady na dekadę coraz szybciej. **Od 1880 r. do 1981 r. temperatura rosła 0,08°C na dekadę, ale od roku 1981 rosła już ponad dwukrotnie szybciej, tj. 0,18°C. W okresie 1880-2021 osiem najcieplejszych lat przypadło na lata od roku 2014.** Według Międzypaństwowego Zespołu ds. Zmiany Klimatu w latach 2011-2020 średnia temperatura Ziemi była o 1,09°C wyższa od tej z lat 1850-1900 (uważanej za równą temperaturze z czasów przedprzemysłowych), przy czym temperatura łądów wzrosła o 1,59°C, a oceanu o 0,88°C stopnia, co spowodowane jest większą pojemnością cieplną wody w stosunku do powietrza.

W Porozumieniu Paryskim z 2015 r. stwierdza się, że aby znacząco ograniczyć skutki zmiany klimatu, temperatura do końca XXI w. nie powinna przekroczyć 1,5°C. Będzie to wymagać szybkiej i pogłębionej transformacji dotyczącej: energetyki, przemysłu, użytkowania terenów, rolnictwa, transportu czy miast. Istotną kwestią pozostają także zmiany zachowań społecznych oraz kulturowych. **Jednakże, jak pokazują dobrowolne zobowiązania podjęte przez wszystkie kraje świata, jesteśmy na kursie osiągnięcia wzrostu temperatury rzędu 3°C, a nawet mimo pandemii emisja gazów cieplarnianych, głównej przyczyny ocieplenia globalnego, rośnie z roku na rok. Bez tych zasadniczych zmian dzisiejsze dzieci i młodzież już jako dorośli będą żyć w koszmarze. I nie jest to określenie na wyrost, jako że według Międzypaństwowego Zespołu ds. Zmiany Klimatu rysuje się nam**

Bez tych zasadniczych zmian dzisiejsze dzieci i młodzież – już jako dorośli będą żyć w koszmarze...

przyszłość ze znacznym wzrostem zagrożenia bezpieczeństwa wodnego i żywnościowego, z 10 razy większą utratą bioróżnorodności czy wymieraniem gatunków oraz o z wysokim stopniem narażenia ok. 1 mld ludności nadmorskiej na cyklony, coraz groźniejsze sztormy i inne konsekwencje związane z podnoszącym się poziomem morza.

Każdy z nas od najmłodszych lat podejmuje decyzje albo w nich uczestniczy jako pojedyncza osoba, członek rodziny, społeczności lokalnej, wyborca czy właściciel albo pracownik małej, średniej czy dużej firmy. Od naszego poziomu świadomości zagrożeń i rozwiązań, dotyczących kwestii klimatycznych, zależy, jak będzie wyglądał świat dzisiaj, jutro, pojutrze, a nawet pod koniec XXI w. Aby te decyzje były racjonalne w interesie obecnego i przyszłych pokoleń, niezbędne są wiedza i wrażliwość na zagrożenia, płynące ze zmiany klimatu, a temu ma służyć edukacja.

W związku z powyższym edukacja klimatyczna stanowi część szeroko rozumianej kompetencji społecznej. W tym sensie jest kompetencją kluczową, która powinna być realizowana na każdym przedmiocie, w ramach godzin wychowawczych i innych działań podejmowanych w szkole. Jeśli wyczytać się, co rozumiane jest pod pojęciem kompetencji klimatycznej (wiedza, umiejętności i postawa), to wówczas osobę kończącą formalną edukację można określić jako „znająca się na klimacie” gdyż:

- potrafi ocenić naukową wiarygodność danej informacji o klimacie
- komunikuje się, mówiąc/pisząc o klimacie i jego zmianie, w sposób zrozumiały
- jest w stanie podejmować świadome i odpowiedzialne decyzje w odniesieniu do działań, które mogą mieć wpływ na klimat.

¹ Uczestnikami i uczestniczkami Okrągłego Stołu dla Edukacji Klimatycznej, zorganizowanego przez United Nations Global Compact Network Poland i pracującego w okresie: październik 2021 r. – marzec 2022 r., byli: prof. Halina Brdulak (koordynatorka podstolika naukowców i naukowczyń), Ewa Całus (koordynatorka podstolika edukatorów i edukatorek), Rafał Drabik (Ministerstwo Edukacji i Nauki), prof. Zbigniew Karaczun (koordynator podstolika organizacji pozarządowych ze specjalizacją w klimacie), Alina Kozińska (koordynatorka podstolika organizacji pozarządowych ze specjalizacją w edukacji), Maciej Krzyżkowski (koordynator podstolika biznesowego), Sylwia Łyskawka (koordynatorka podstolika młodzieży), Dorota Obidniak (koordynatorka podstolika nauczycieli i nauczycielek), Aldo Vargas (koordynator podstolika samorządowego), Marzena Wichniarz (koordynatorka podstolika rodziców) oraz zespół UN Global Compact Network Poland.

PODSTAWA PROGRAMOWA

Do osiągnięcia zmiany poziomu świadomości klimatycznej społeczeństwa kluczowe jest dokonanie takich przekształceń w systemie edukacji, które pozwolą na wykształcenie właściwych kompetencji w omawianym zakresie. **Pierwszym krokiem jest włączenie edukacji klimatycznej do podstawy programowej za pomocą rozszerzenia zakresu istniejących ścieżek przedmiotowych**, wykazania jej interdyscyplinarności i łączenie z innymi zagadnieniami oraz przygotowania scenariuszy dodatkowych (stałych i okolicznościowych). Edukację klimatyczną i pojęcia dotyczące zmiany klimatu powinno traktować się holistycznie – praktycznie w każdym z do-

Zagadnienie zmiany klimatu może stanowić w systemie szkolnym doskonałą przestrzeń do podnoszenia kompetencji uczniów z zakresu krytycznego myślenia.

stępnym przedmiotów i obszarów nauczania jest przestrzeń na włączenie w treści nauczania tematów zwią-

zanych z wpływem działalności człowieka na środowisko naturalne, ocenę jego konsekwencji na otoczenie i zmieniającą się rzeczywistość czy poddanie analizie procesów zachodzących w naszym życiu oraz naturze. Tym samym w ramach podstawy programowej edukacja klimatyczna powinna przekazywać podstawowe, rzetelne wiadomości dotyczące:

- funkcjonowania ekosystemów, klimatu (np. objaśniające, czym jest klimat)
- wpływu człowieka na przyrodę (w tym na klimat) i wpływu przyrody/klimatu na człowieka i jego przyszłość (społeczności na całym świecie), wpływu jednostek i wpływu systemowego (zależności w przyrodzie, łącznie z uwzględnieniem gatunku ludzkiego, ekosystemów)
- złożoności przyczyn i skutków zmiany klimatu (brak prostych odpowiedzi)
- człowieka jako elementu ekosystemu (część większej całości)
- wyjaśnienia, czym jest wspólna, ale zróżnicowana odpowiedzialność za ochronę klimatu
- wpływu nieprzemysłowego wykorzystania surowców i energii w zamożniejszych państwach oraz społeczeństwach na klimat.

Kluczowe w tym procesie jest także uwzględnienie praktycznego wymiaru, pozwalającego na prawidłową weryfikację wiarygodnych danych naukowych i ich właściwą interpretację oraz na wykorzystanie dostępnych narzędzi do oddziaływania na środowisko polityczno-prawne. W warstwie teoretycznej istotne jest wskazanie szerszej perspektywy rozumienia problemów klimatycznych oraz ich związku zarówno z emisjami zanieczyszczeń, jak i bioróżnorodnością. Zagadnienie zmiany klimatu może stanowić w systemie szkolnym doskonałą przestrzeń do podnoszenia kompetencji uczniów z zakresu krytycznego myślenia.

Konieczne staje się zwiększenie zainteresowania młodzieży nauczonymi treściami, tak aby były one dla nich ciekawe i atrakcyjne oraz zachęcały do dalszego rozwijania w wolnym czasie oraz przez całe życie. Jednocześnie **wprowadzenie obowiązku, aby każdy uczeń i uczennica (od przedszkola do szkoły ponadpodstawowej) spędzał (nie licząc lekcji wychowania fizycznego) co najmniej jedną godzinę w tygodniu, a najlepiej blok lekcyjny jednego dnia, na łonie natury:** na terenie zielonym przy szkołach, w pobliskim parku, w lesie na terenie miasta, na zielonym skwerze, wszędzie tam, gdzie miałby kontakt z przyrodą. **Wprowadzenie Tygodnia o Klimacie** może stanowić przykład wspólnego działania szkół i środowisk z nimi związanych, podczas którego można realizować szereg projektów, integrować się w ramach wspólnych działań, również poza szkołą, organizować wydarzenia i ułożyć plan zajęć w taki sposób, aby realizowane w tym czasie przedmioty skupiały się wokół zagadnień klimatycznych. Okazją do przeprowadzenia tych działań mógłby być tydzień, na który przypada Dzień Ziemi (22 kwietnia).

POZA PODSTAWĄ PROGRAMOWĄ

Właściwie i szeroko rozumiana edukacja klimatyczna wychodzi znacznie poza treści zawarte w podstawie programowej. Dotyczy przestrzeni szkolnych i pozaszkolnych, transportu uczniów oraz uczennic do szkoły i ze szkoły, posiłków w szkołach, energetyki odnawialnej, kształtowania klimatycznego wizerunku placówki oświatowej oraz finansowania aktywności na tym polu.

Kształt przestrzeni szkolnych i przyszkolnych. Edukacja dzieci i młodzieży nie kończy się w klasie. Przestrzeń korytarzy szkolnych, terenów wokół szkoły, przyszkolnych terenów rekreacyjnych i innych, którymi dana placówka dysponuje, powinna być przestrzenią zieloną, bioróżnorodną, dającą możliwość kontaktu z naturą w czasie przebywania w szkole. Uwrażliwienie dzieci na przyrodę może być praktykowane poprzez postrzeganie

jej elementów jako członków szkolnej społeczności, na rzecz których organizowane są takie aktywności, jak np.: wspólne sadzenie roślin, uprawa owoców i warzyw w ogrodzie, zielone parapety w szkołach.

Transport uczniów oraz uczennic do szkoły i ze szkoły. Kluczowa jest edukacja poprzez praktykę i dobry przykład, a więc stworzenie takich warunków, w których docieranie do szkół pieszo lub na rowerze będzie bezpieczne oraz wygodne. **Ograniczenie transportu indywidualnego samochodowego** sprzyja poprawie jakości powietrza, budowaniu dobrych nawyków i postaw prozdrowotnych. We współpracy z władzami samorządowymi należy zadbać o bezpieczeństwo i jakość ciągów pieszych oraz rowerowych łączących szkoły z najbliższymi terenami o dominującej funkcji mieszkalnej (na których, szczególnie w przypadku szkół podstawowych, mieszka większość uczniów). Organizowanie (społeczne czy przez gminę) tzw. „transportu zbiorowego pieszego”/pieszych autobusów (tzw. pedibusów), szczególnie dla przedszkoli i młodszych klas podstawowych. Ponadto ogromne znaczenie ma **włączenie kwestii transportowych do programów nauczania**, a zwłaszcza zagadnień dotyczących zrównoważonego transportu i aktywnej mobilności. Należy o tym mówić nie tylko we wrześniu w czasie Europejskiego Tygodnia Zrównoważonego Transportu, ale przez cały rok szkolny, wplatając te wątki w program nauczania różnych przedmiotów.

Posiłki w szkole. Szkoła powinna być pierwszym miejscem, gdzie dzieci uczą się o zależnościach pomiędzy ich talerzem a klimatem. Powinna uczyć dokonywania właściwych wyborów w życiu codziennym. Dlatego tak ważne jest poszerzenie oferty stołówek i sklepików szkolnych o odpowiednie dania i produkty. Nie musi odbyć się to na zasadzie rewolucji, ale raczej ewolucji – jako wprowadzanie diety przyjaznej klimatowi.

Energetyka odnawialna. Ważne jest wykorzystanie rozwiązań z zakresu energetyki odnawialnej, istniejących w szkołach albo w sąsiedztwie lub przewidzianych do zainstalowania, w działaniach na rzecz edukacji klimatycznej i zielonej transformacji gospodarki. Szkoła (przedszkole) pełni szerszą funkcję niż tylko edukacyjną, szczególnie na terenach wiejskich i w małych miasteczkach. Dlatego też powinna być instytucją publiczną, służącą powszechnej edukacji klimatycznej i zielonej transformacji społeczności oraz lokalnej gospodarki, promującą rozwój energetyki odnawialnej.

Szkoła jako element edukacji klimatycznej. Ma to istotne znaczenia dla budowania wśród nauczycieli i uczniów

oraz uczennic świadomości ważności kwestii klimatycznych oraz skuteczności podejmowania działań w tej kwestii. Dotyczy to także z jednej strony rodziców, a z drugiej strony lokalnego sąsiedztwa – każdy członek społeczności szkolnej swoimi działaniami, nawet w skali mikro, jest w stanie wnieść istotny wkład w budowanie kultury proklimatycznej. Do permanentnego liczenia i weryfikowania śladu węglowego i śladu wodnego można zaangażować uczniów starszych klas. Proponuje się wprowadzenie certyfikowania szkół w zakresie ich całościowego podejścia do zmiany klimatu w każdym aspekcie życia szkolnego. Objąć nim należałyby zarządzanie szkołą, treści i metodologię nauczania, zarządzanie obiektami, a także współpracę z partnerami i lokalną społecznością.

Finasowanie. Warto stworzyć elektroniczną platformę wsparcia dla klimatu, na której będą dostępne dla społeczności szkolnych zarówno informacje po stronie podaźowej, jak też popytowej (integracja źródeł finansowania z zapotrzebowaniem na finansowanie). Jednocześnie sugeruje się wprowadzenie **systemu minigrantów** zarówno dla szkół, jak i młodzieży, chcących podejmować działania na rzecz ochrony klimatu i adaptacji do jego zmiany.

SZKOŁA A ZAANGAŻOWANIE LOKALNEGO ŚRODOWISKA

Szkoła jako placówka oświatowa to instytucja otwarta, włączająca nie tylko rodziców, uczniów i uczennice, ale także społeczność lokalną do wspólnego działania na rzecz ochrony klimatu oraz przeciwdziałania skutkom jego niekorzystnych zmian. Uczestniczy w debatach dotyczących kwestii klimatycznych, które organizuje przy współpracy z lokalnymi instytucjami, organizacjami i przedsiębiorstwami, stanowiąc istotny podmiot lokalnego społeczeństwa obywatelskiego, czującego się współodpowiedzialnym za przyszłość kolejnych pokoleń. Każda z tych grup musi być świadoma zmian, jakie

Proponuje się wprowadzenie certyfikowania szkół w zakresie ich całościowego podejścia do zmiany klimatu w każdym aspekcie życia szkolnego.

przechodzi szkoła w zakresie wprowadzania i realizacji podstawowych celów edukacji klimatycznej, ale też może, a nawet powinna, niektóre z działań podejmować we własnym zakresie. Prowadzić to ma do:

- wzrostu świadomości ekologicznej społeczności skupionej wokół szkół, zwłaszcza dzieci, rodziców i nauczycieli oraz nauczycielek
- kształtowania postaw proekologicznych wśród członków społeczności szkolnych
- aktywnego wpływania na ich wybory konsumenckie inspirowania inicjatyw ukierunkowanych na postawy proekologiczne.

Warto zastanowić się nad przygotowaniem poradnika dla szkół, które chcą być liderami w edukacji o zmianie klimatu.

Nauczyciele i nauczycielki. Nabywana przez nich wysoka świadomość klimatyczna oraz prezentowana osobista postawa proekologiczna pozwalają im kompetentnie poprowadzić uczniów i uczennice w procesie edukacyjnym jako przewodnicy po treściach klimatycznych.

Rodzice i opiekunowie. Istotne jest włączanie ich w cały proces wprowadzania edukacji klimatycznej w taki sposób, aby był on dla nich zrozumiały i aby mieli oni możliwość aktywnego w nim uczestniczenia, do czego powinni być zachęceni.

Uczniowie i uczennice – dzielenie się wiedzą. Należy zwrócić uwagę na zaangażowanie samej młodzieży w proces autoedukacji, ale także w zachęcanie ich najbliższych kolegów i najbliższe koleżanki do pogłębiania wiedzy.

Władze samorządowe. Ważne jest zbudowanie więzi między szkołami a administracją samorządową w zakresie podejmowania wspólnych działań na rzecz edukacji klimatycznej i to co najmniej w dwóch wymiarach: wspólne akcje oraz wykorzystanie prowadzonych przez samorządy inwestycji służących ochronie klimatu jako elementu edukacji klimatycznej.

Pozarządowe organizacje ekologiczne. Ścisła współpraca pomiędzy nimi a placówkami oświatowymi może mieć charakter dwustronny. Z jednej organizacji wspierają działania szkół na rzecz edukacji klimatycznej, a z drugiej szkoły udostępniają swoje obiekty do działań edukacyjnych tych organizacji.

Centra edukacji ekologicznej. W zakresie edukacji klimatycznej pełnią przede wszystkim rolę instytucji wspierających szkoły, zarówno merytorycznie, jak i materialnie, a w szczególności w zakresie ciekawych inicjatyw, pobudzających świadomość proklimatyczną i aktywność społeczeństwa na rzecz ochrony klimatu oraz adaptacji do jego zmiany.

Kościoły. W wielu środowiskach religijnych rośnie świadomość konieczności działań proekologicznych, przeciwdziałania niekorzystnej zmianie klimatu i potrzeby edukacji klimatycznej, dlatego można wykorzystać potencjał istniejący w tym zakresie.

Lokalni przedsiębiorcy. Wielkie znaczenie ma także zachęcanie społeczności szkolnej i przedstawicieli lokalnego, ale nie tylko, biznesu do współdziałania na rzecz edukacji klimatycznej oraz podnoszenia świadomości w zakresie klimatu i jego zmiany, w tym adaptacji do niej, jak również zapoznanie dzieci oraz młodzieży z rozwiązaniami proklimatycznymi stosowanymi przez biznes.

Ośrodki naukowe i akademickie. Współpraca z tymi instytucjami powinna przynieść wsparcie w procesie nauczania młodych ludzi, zwłaszcza w zakresie umiejętności rozróżniania danych naukowych od informacji popularnych oraz wykorzystywania wiarygodnych źródeł informacji. Na osobach wprowadzających tę tematykę do szkół leży obowiązek szczególnej ostrożności w wyborze prezentowanych treści oraz troski o wybór źródeł opartych na dowodach naukowych.

Warto zastanowić się nad przygotowaniem poradnika dla szkół, które chcą być liderami w edukacji o zmianie klimatu.

PODSUMOWANIE

Zakres i wyniki prac Okrągłego Stołu dla Edukacji Klimatycznej, jeśli mają być wprowadzone do systemu kształcenia w Polsce, wymagają zmian w prawie oświatowym. Przygotowane przez specjalistów, ekspertów, edukatorów i nauczycieli rekomendacje dotyczą treści, które powinny znaleźć odzwierciedlenie w podstawie programowej. Dlatego wypracowane w ramach Okrągłego Stołu ds. Edukacji Klimatycznej rekomendacje – w liczbie 34 – zostały przekazane władzom oświatowym różnych szczebli, poczynając od krajowego po lokalny (w szczególności Ministerstwu Edukacji i Nauki), a także organom zajmującym się szeroko rozumianą ochroną środowiska (w szczególności Ministerstwu Klimatu i Środowiska) oraz instytucjom społeczeństwa obywatelskiego zainteresowanym edukacją klimatyczną. Proces wprowadzania zmian do podstawy programowej jest długi, natomiast znaczącą część z zaproponowanych rekomendacji w części czy w całości można wdrażać już od zaraz.

**CAŁOŚĆ REKOMENDACJI OKRĄGŁEGO STOŁU
DLA EDUKACJI KLIMATYCZNEJ MOŻNA ZNALEŹĆ
NA STRONIE POD TYM KODEM QR.**

